

*На початку XXI століття
антропологічний простір,
незважаючи на новомодність
наукового інтересу до цього предмета,
продовжує стискуватися, як шагренева
шкіра, все більше спрямовуючись
до параметрів "метафізичної точки",
що містить деяку нескінченність.
Ця, звичайно ж, чудова і глибока,
але не дуже доступна думка,
як підкреслює Борис Кочерга
у статті "Антропология як привід",
потребує розкриття і пояснення,
чим "Постметодика" і зайнялася
в цьому номері.*

За нами, читачу!

ПостМетодика

Журнал засновано в березні
1993 року

ВИДАВЦІ:

Управління освіти і науки
Полтавської обласної
державної адміністрації

Полтавський обласний
інститут післядипломної
педагогічної освіти
ім. М.В.Остроградського

РЕДКОЛЕГІЯ:

О.А.Білоусько, А.М.Бойко,
Б.П.Будзан, М.С.Вашуленко,
М.В.Гришова, В.В.Громовий,
М.Б.Свтух, В.М.Золотухіна,
І.А.Зязюн, В.Р.Льченко,
В.Г.Кремень, О.М.Кривуля,
М.Д.Култаєва, В.С.Лукай,
О.О.Мамалуй, П.І.Матвієнко,
В.І.Мирошніченко,
В.Ф.Моргун, М.М.Рогожа,
С.Сванберг, Н.М.Тарасевич,
Г.Хілігі

Головний редактор:

С.Ф.Клепко

Відповідальний секретар:

І.О.Кіптілій

Літературний редактор:

О.В.Стоцька

Технічний редактор:

О.В.Тимчук

Макет та верстка:

С.П.Бабенко

Відповідальність за підбір і виклад
фактів у підписаних статтях
несуть самі автори. Висловлені в
цих статтях думки можуть не
збігатися з точкою зору редколегії.
Рукописи не горять, але і не повер-
таються.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

+ 36029, Полтава,
вул. Жовтнева, 64
(05322) 7-26-08;
тел./факс: 50-80-85
e-mail: redpm@ipe.poltava.ua

Реєстраційне свідоцтво:

ПЛ № 51 від 17 лютого 1994 р.

© ПОШПО

Підписано до друку 11.09.2002.
Друк офсетний. Формат 61x80^{1/8}

Ум. друк. арк. 36.

Тираж 200.

ТОВ "Фірма "Техсервіс"

36020, м. Полтава,
вул. Комсомольська, 24,
тел. (05322) 2-57-69

Постановою Президії ВАК України
від 09.06.1999, №1-05/7

"ПМ" включено у перелік наукових
видавств, у яких можуть
публікуватися основні результати
дисертаційних робіт.

Журнал "ПМ" №7-8 (45-46), 2002 р.
підписано до друку за рішенням вченої
ради ПОШПО (протокол

РОЛЬ АНТРОПОЛОГІЧНОГО ФАКТОРА В ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЯХ ХХІ СТОЛІТТЯ

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Антропологічний підхід як детермінанта сучасних освітніх змін	
<i>І.П.Аносов</i>	4
Антропологічний поворот у науці та освіті: епістемологічні підґрунтя	
<i>П.В.Матвієнко</i>	6
Людологічний принцип у філософській антропології Канта	
<i>О.М.Білик, Я.М.Білик</i>	10
Традиційна та гуманістична парадигми освіти в антропологічному вимірі	
<i>Є.О.Адоньєв</i>	12
Місце ціннісних орієнтацій в утвердженні життєвих пріоритетів студентської молоді	
<i>Л.В.Афанасьєва, Л.Ф.Глинська, З.О.Митяй</i>	15
Ментальні аспекти національного освітнього процесу в Україні	
<i>А.К.Бичко</i>	19
Роль антропологічних факторів у формуванні моральних властивостей особистості	
<i>В.Ю.Болотіна</i>	22
Ідеї гуманізму в науці і освіті: історія та сучасні технології	
<i>І.В.Лов'янова</i>	25
Право і свобода в антропологічних складових освіти	
<i>Т.С.Троїцька</i>	29
Особливості державного контролю в громадянському суспільстві	
<i>С.І.Спільник</i>	32
История науки: проблемы и закономерности развития	
<i>Б.Я.Пугач</i>	35
Социология и социальная антропология в системе современного человековедения	
<i>В.Н.Александров, Г.И.Александрова, В.В.Гудзь</i>	42
Некоторые вопросы биосоциальных детерминаций	
<i>Д.И.Дубровский</i>	46
Биосоциальная природа человека, его социализация и проблема коэволюции с биосферой	
<i>А.И.Кошелев, С.Н.Заброда, Л.В.Пересадько, В.А.Кошелев</i>	47
Антропологический фактор в новой социокультурной реальности: к постановке проблемы	
<i>С.В.Кулешов</i>	50
Социальная антропология в России: перспективы развития	
<i>Д.К.Танатова</i>	52
Парадигма “последней науки” и антропологический комплекс	
<i>С.Ф.Клетко</i>	54
Антропология как повод	
<i>Б.Н.Кочерга</i>	60

УКРАЇНСЬКЕ КОЛО

Ідентифікація української культури як таласократичної	
<i>І.З.Цехмістро</i>	68
Еколого-геологічні проблеми промислово розвинутих територій як наслідок впливу антропогенного фактора	
<i>Є.Г.Бортников, О.В.Левада, Л.М.Даценко, Л.А.Прохорова</i>	74
Етноантропологічні чинники формування ментальності національних меншин	
<i>Л.С.Воробйова</i>	77
Етнопедагогіка як засіб розвитку комунікативних здібностей майбутніх учителів	
<i>С.С.Ізбаш</i>	81
Соціальні аспекти формування та тенденції розвитку ринку праці сільської місцевості регіону	
<i>О.М.Левада, О.А.Леушина, А.Л.Маценко, В.М.Кандрашова</i>	83

5. Проведення вікторини “Ерудит”. Підгрупи студентів змагаються, відповідаючи на запитання викладача. Запитання стосуються знань з історії України.

6. Визначення виховного потенціалу одного з обрядів, свята або традиції.

7. Проведення зі студентами бесіди на тему, як підготувати подорож школярів на виставку або зустріч з народним майстром.

Кінцевим результатом проведеної роботи є розвиток системи комунікативних умінь та навичок, які включають: 1) уміння адекватно орієнтуватись під час спілкування; 2) грамотно будувати свою мову; 3) знаходити доцільні засоби передачі інформації; 4) постійно відчувати та підтримувати зворотній зв'язок.

Отже, шляхом живого та безпосереднього спілкування студентів одного з одним здійснюється найголовніше у педагогічній діяльності – вплив особистості на особистість. У зв'язку з цим комунікативні здібності та вміння майбутніх педагогів набувають ролі професійно значущих.

Запропонована технологія проведення практичного заняття в рамках курсу “Основи педагогічної майстерності” демонструє приклад того, як можна ефективно розвивати комунікативні здібності майбутнього вчителя, спираючись на досвід народної педагогіки.

1. Педагогічна майстерність / За ред. І.А. Зязюна. – К., 1997.

2. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. – К.: Радянська школа, 1985.

3. Стефанюк С.К. Деякі аспекти етнопедagogічної освіти як можливості духовно-творчого розвитку особистості // Педагогіка і психологія. – 1997. – №1.

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ РЕГІОНУ

О.М.Левада, О.А.Леушина, А.Л.Маценко, В.М.Кандрашова

У статті розглянуті соціальні аспекти формування та функціонування ринку праці сільської місцевості на прикладі Запорізької області, а також шляхи його удосконалення.

The article gives the results of all-round area organization structure analysis, analyses labor market developing tendencies of Zaporozhye region rural territories and offers basic directions and measures aimed at increasing level of employment in perspective.

Оздоровлення соціально-економічної та демографічної ситуації на селі і формування стабільного і ефективного ринку праці у сільській місцевості є однією з найбільш важливих та невідкладних проблем розвитку Української держави. Саме для сільської місцевості характерні депопуляція і старіння населення, суттєві зміни в структурі зайнятості, порушення основних співвідношень у формуванні та реалізації трудової активності, падіння продуктивності аграрної праці та зниження рівня життя сільського населення. Похилий вік і низький професійний рівень зайнятих у сільськогосподарському виробництві вже сьогодні стають гальмом на шляху реформування агропромислового комплексу в цілому. Тому перед наукою та практикою стоїть важливе завдання створення такого соціально-економічного середовища, яке стимулювало б впровадження в практику комплексної стратегії формування зайнятості сільського населення та соціально-економічного розвитку села.

У цьому відношенні значні теоретико-методологічні можливості має суспільна географія. Ринок праці має чітку суспільно-географічну сутність. На його формування та розвиток значно впливають суспільно-географічні чинники: система розселення, геодемографічна ситуація, історико-географічні особливості регіонів, спеціалізація та концентрація виробництва, рівень соціально-економічного розвитку та особливості територіальної організації суспільно-географічного розвитку в цілому. Слід сказати, що суспільна географія накопичила чималий досвід дослідження проблем народонаселення, розселення і трудових ресурсів.

Разом з тим проблеми сучасного ринку праці сільської місцевості вивчені недостатньо. Ще більшою мірою це стосується зайнятості та формування ринку робочої сили у сільському господарстві регіонів.

Ринок праці в сільській місцевості адміністративної області є складовою частиною ринку праці країни. Він розуміється як сукупність соціально-економічних відносин, що мають специфічні територіальні особливості, за допомогою яких здійснюється формування попиту і пропозиції на робочу силу в межах сільської місцевості регіону. Саме робоча сила як

сукупність фізичних та духовних якостей, якими володіє та користується у процесі праці людина, є товаром на ринку праці [3].

Особливості робочої сили як товару на ринку праці визначають його суспільно-географічну сутність. Вона означає, що єдиного ринку праці практично не існує. Він диференціюється за професіями, галузями, регіонами. Трудові ресурси можуть переміщуватися територіально, змінювати заняття. Суспільно-географічну сутність ринку праці визначає також специфіка чинників, які впливають на пропозицію та попит робочої сили, це – територіальні (системи розселення, функціональні типи населених пунктів, територіальний поділ праці), геодемографічні, соціально-економічні, психологічні.

Основоположні цілі функціонування ринку праці, в т.ч. і в сільській місцевості – це забезпечення раціонального використання трудових ресурсів у галузевому та територіальному аспектах, юридичного обґрунтування трудових відносин, суспільного визнання унікальної цінності людської праці, рівності сторін у виробничих відносинах. Для досягнення поставлених цілей ринок уособлює наступні основні функції: суспільний поділ праці, інформаційну, посередницьку, ціноутворюючу, регулюючу [2, 3].

Згідно з методологічними основами системно-структурного аналізу, ринок праці доцільно структурувати за територіальною, галузевою, професійною, соціальною, організаційно-управлінськими структурами. До структурних ознак класифікації ринків належать: кількісне співвідношення покупців і продавців товару, “робоча сила”, умови конкуренції, рівень демографічного навантаження, зайнятості та безробіття на тій чи іншій території. Таким чином, спільними рисами для галузевих та територіальних ринків праці є ідентичність товару, суб’єкти та об’єкти ринку, цілі та функції, ринкова інфраструктура, засоби державного регулювання та місцевого самоуправління. Ці висновки стосуються змісту ринку праці аграрної сфери та сільської місцевості. Разом з тим, цей ринок має певні особливості внаслідок дії особливостей аграрних відносин, провідну роль АПК в економіці, значну питому вагу сільських жителів та сільського способу життя [5].

Відзначимо, що за кількістю зайнятих ринок праці у сільському господарстві в останні роки поділяє перше місце з ринком праці у промисловості (22.0% всіх зайнятих). Разом з тим продуктивність праці є дуже низькою. Внаслідок слабкого розвитку демократичного самоврядування у КСП та радгоспах, фермерства, відсутності альтернативи робочих місць в них селяни на практиці залишаються найбільш безправними та дискримінованими стосовно права на працю. Рівень заробітної платні на селі є нижчим за рівень оплати міським жителям, що знижує мотивацію праці, призводить до розвитку дрібних неспеціалізованих, отже низькопродуктивних, особистих підсобних господарств.

Крім цього, ринок праці у сільській місцевості має найменш розвинуту інфраструктуру (центри зайнятості, біржі праці, центри підготовки та перепідготовки кадрів, інформаційно-рекламні організації, соціально-благодійні фундації). Це утруднює реальну оцінку становища на ринку праці у сільській місцевості, використання методик кількісного аналізу.

На нашу думку, методика суспільно-географічного дослідження ринку праці у сільській місцевості регіону, це, по-перше – вивчення головних чинників формування ринку (демографічної ситуації та територіальної організації систем розселення), соціально-економічної бази сільських поселень, соціально-екологічної ситуації на селі; по-друге – оцінка рівня та якості життя сільських жителів, умов їх праці; по-третє – системно-структурний аналіз власне ринку праці (попит і пропозиція на робочу силу, рівень зайнятості і безробіття, галузева структура і територіальна організація трудових ресурсів) і, нарешті, прогноз та обґрунтування розвитку ринку праці у сільській місцевості регіону на перспективу [6].

При оцінці якості працевдатного населення необхідно враховувати принаймні три групи ознак – виконувану роботу; професію, освіту; загальну кількість зайнятих та незайнятих. Важливе значення має вивчення соціально негативного явища на ринку праці – безробіття. Насамперед доцільно визначити його структуру та обсяги видів: фрикційного, структурного, циклічного. Але точного виміру безробіття на практиці досягти дуже важко.

Значна увага у методиці дослідження ринку праці в сільській місцевості повинна приділятися методам його регулювання. Вони дозволяють зняти соціальну напругу у суспільстві, забезпечують раціональне використання трудових ресурсів, позитивно впливають на соціально-економічний регіональний розвиток [3].

На формування ринку праці в сільській місцевості Запорізької області найбільше впливають: демографічна ситуація, міграційний рух населення, система розселення, інфраструктура сільської місцевості, соціально-економічні та екологічні умови праці в сільському господарстві. Функціональну залежність між формуванням ринку праці та перерахованими факторами можна

відобразити таким чином. Найбільший вплив на формування ринку праці справляють демографічна ситуація, міграційний рух населення, сільська система розселення; інші фактори меншою мірою впливають на процес формування ринку праці. Зменшення за останні роки природного руху населення приводить до зменшення населення. Це негативно відбивається на забезпеченні трудовими ресурсами насамперед сільського господарства. У статеві-віковій структурі протягом багаторічного періоду переважають жінки (54.0% населення). Така особливість є суттєвим фактором формування ринку праці.

Особливо негативним чинником відтворення трудових ресурсів у сільській місцевості Запорізької області є перевищення смертності над народжуваністю практично у 2 рази. Показники дитячої смертності досягають 14-15 чол. на 1000 народжених. При цьому більш сприятлива демовідтворювальна ситуація характерна для Веселівського, Розівського, Якимівського, Токмацького, Великобілозірського районів. Найбільше скорочення населення (13.2 – 17.5 чол./1000 чол.) характерна для Бердянського, Оріхівського, Новомиkolaївського, Михайлівського районів. Від'ємний природний приріст обсягом – 9.2 – 12.7 чол./1000 чол. Характерний для найбільш численних груп районів – Гуляйпільського, Кам'янсько-Дніпровського, Мелітопольського, Пологівського, Приазовського, Чернігівського, Приморського, Куйбишевського, Запорізького, Вільнянського, Василівського. По-перше, визначені закономірності є важливими при прогнозуванні розвитку ринку праці. По-друге, вони вказують на пріоритетність застосування засобів демографічної політики (стимулювання народжуваності, матеріальна допомога багатодітним сім'ям, самотнім матерям) в районах, де спостерігається найбільший рівень депопуляції.

Інший негативний демографічний чинник впливу на ринок праці в сільській місцевості – старіння населення. Кількість жителів у віці, старшому від працездатного, дорівнює 20.0% всіх жителів. Це свідчить про значне демографічне навантаження на працюючих.

Відзначимо, що така демографічна ситуація характерна для всіх національностей, які проживають в області. Виняток становлять лише болгарське та татарське населення, ареали проживання якого зосереджені у приазовських районах. Оскільки чекати зміни тенденцій демографічного розвитку сільської місцевості Запорізької області навряд чи доцільно, необхідно проводити радикальні заходи з пропагування та заохоченню переселення молоді з трудонадлишкових західних регіонів країни, міських поселень області, українців, які проживають в регіонах та країнах СНД з воєнними та міжнародними конфліктами і бажають повернутися на Батьківщину.

Ринок праці в сільській місцевості Запорізької області характеризується певною територіальною та галузевою структурою. У сільському господарстві регіону працює 15.3% всіх зайнятих у галузях суспільного виробництва жителів. В межах районів ринку праці рівень зайнятості не відповідає реальним доходам сільського населення, спостерігаються помітні відмінності показників рівня безробіття та оплати праці.

Перспективи покращення ситуації на ринку праці в сільській місцевості Запорізької області повинні базуватися на поєднанні заходів державного, регіонального та місцевого рівнів в єдину систему регулювання ринку. Однією з важливих умов управління та регулювання ринку праці суспільно-географічними методами є його структуризація в територіальному, галузевому, віковому, освітньому, професійному та соціальному структурних зрізах. Програма забезпечення зайнятості має бути широкомасштабною і включати вирішення певного комплексу проблем, пов'язаних з розвитком сільської місцевості. Насамперед це такі підпрограми: розвитку на селі інфраструктури соціально-комунального призначення; економічної допомоги розвитку приватної власності; житлового будівництва; розвитку сільського господарства і раціонального природокористування в сільській місцевості. Важливими каналами фінансування цих програм мають бути: бюджетне фінансування (у всіх розвинутих країнах світу сільське господарство є дотаційним); інвестиції підприємств (надходження з прибутку, від приватизації, із спеціально створюваних фондів); кошти громадських організацій, приватних осіб, селянських спілок (общин). Крім прямої фінансової підтримки, важливе значення має підтримка вітчизняного виробника на споживчому ринку; заборона ввозу неякісних закордонних продовольчих товарів за демпінговими цінами; забезпечення сприятливого інвестиційного середовища для закордонних інвесторів. Це буде сприяти розвитку агропромислового виробництва і, отже, створенню додаткових робочих місць.

У системі регулювання ринку праці важливе значення має соціальний захист. Він мусить здійснюватися відповідності до структури безробітних або частково чи тимчасово непрацюючих. Насамперед це допомога жінкам, непрацюючій молоді, інвалідам, особам, які відбули покарання.

Державними органами управління та центрами зайнятості вже проводяться такі важливі заходи регулювання ринку праці у сільській місцевості, як: працевлаштування громадян на основі

використання резервів та перерозподілу робочих місць; організація громадських робіт; професійна підготовка та перепідготовка кадрів відповідності до попиту на робочу силу.

Всебічне дослідження ринку праці у сільській місцевості Запорізької області, тенденцій розвитку безробіття та інших негативних соціальних явищ дали змогу здійснити суспільно-географічне обґрунтування головних напрямів підвищення рівня зайнятості та стабілізації ринку аграрної праці. Серед них виділяються насамперед три групи напрямів за функціональними й територіальними ознаками – загальнодержавного, обласного і районного значення.

До першої групи належать:

- політика соціального захисту населення на основі принципів, положень та концепцій Міжнародної організації праці, які визнані в Україні, нормативних та законодавчих актів Української держави, Конституції України;
- адаптація пропозиції робочої сили до попиту на неї у кількісному та якісному відношеннях за допомогою державного регулювання: підготовка та перепідготовка кадрів, створення нових робочих місць, сприятлива податкова та кредитна політика для підприємств, які їх надають (активні форми соціальної політики);
- грошові виплати та компенсації найменш соціально захищеним верствам населення (пасивні форми соціальної політики).

При цьому обов'язковою умовою здійснення названих загальнодержавних заходів є їх територіальна диференціація та галузева й соціальна структуризація відповідності до територіальних галузевих, статево-вікових, освітньо-професійних особливостей ринку праці сільської місцевості Запорізької області, особливо рівнів зайнятості фіксованого та прихованого безробіття.

Запорізька обласна програма регулювання ринку праці на селі включає заходи, які враховують демографічну ситуацію на селі, старіння населення; забезпеченість сільських жителів об'єктами соціальної та виробничої інфраструктури, рівень матеріального забезпечення селян у цілому, роздержавлення, приватизацію, розвиток різних форм власності та організації виробництва, рівень зайнятості та безробіття.

Загальними заходами для області є підвищення рівня інженерно-комунікаційного облаштування села (нині він у 8-10 разів нижчий порівняно з міським), збільшення обсягу соціально-побутових послуг, розвиток сільської рекреації та екологічний захист села, підвищення загальної культури сільського життя, у тому числі відродження прогресивних національних традицій, звичаїв, свят тощо. Джерелами фінансування цих заходів є:

- впровадження податкових пільг для сільськогосподарських виробників;
- усунення диспаритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію;
- постійна цілеспрямована фінансова підтримка розвитку сільської місцевості державою;
- приватні пожертвування та кошти громадських фондаций соціально-економічного спрямування.

1. Гудзинський С.О. Державна політика зайнятості на селі в загальноекономічному контексті// Україна: аспект праці. – 1997. – № 8. – С. 15-17.
2. Долішній М.І., Злупко С.М., Бандур С.І. Трудовий потенціал і зайнятість: теоретичні основи та регіональні особливості. – Ужгород: Карпати, 1997. – 422 с.
3. Либанова Э.М. Рынок рабочей силы (методы анализа и возможности регулирования). – К.: 1993. – С. 31-42.
4. Онікієнко В.В. Методологічні питання дослідження відтворення трудових ресурсів регіону// Зайнятість та ринок праці. Вип. 2. – К.: 1994. – С.3-12.
5. Онищенко О., Юрчишин В. Сучасний етап формування аграрної політики: особливості і проблеми // Економіка України. – 1997. – № 9. – С.4-16.
6. Петюх В.М. Ринок праці та зайнятість. – К.: МАУП, 1997. – 120с.
7. Шаленко М.М. Современные тенденции развития рынка труда Украины// Экономика Украины. – 1996. – № 10. – С.25-35.